

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

ЛОГОРИТМИКА В КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ СКЛАДОВОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА В ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ

LOGARITHMICS IN THE CORRECTION OF VIOLATIONS OF THE SYLLABLE STRUCTURE OF WORDS IN CHILDREN WITH DELAYED SPEECH DEVELOPMENT

Стаття присвячена обґрунтуванню засобів логоритмічних вправ в методиці корекції порушень складової структури слова у дітей п'ятого року життя із затримкою мовленнєвого розвитку. Проте, втілення сучасних наукових здобутків в практику логопедичної роботи, потребує методичної розробки певних аспектів та напрямів корекційної роботи з подолання порушень складової структури слова у дітей із затримкою мовленнєвого розвитку. Необхідність вирішення зазначених проблем у теоретичному й практичному планах і визначило актуальність теми даного дослідження. Засвоєння дітьми складової структури слова передбачає оволодіння не тільки кількісним складом слова, але й певною послідовністю звуків, його ритміко-інтонаційним оформленням та наголою. Саме для цієї мети найбільш доцільно використовувати логоритміку, тому що комплексний вплив логоритмічних вправ дозволяє вирішити декілька задач: розвиток слухової уваги й фонематичного слуху; формування й закріплення навички правильного живання звуків у різних формах і видах мовлення, у всіх ситуаціях спілкування, виховання зв'язку між звуком і його музичним образом, літерним позначенням; розвиток музичного, звукового, тембрового, динамічного слуху, почуття ритму, співочого діапазону голосу; розвиток мовленнєвої моторики для формування артикуляційної бази звуків, фізіологічного й фонаційного подиху; розвиток кінестетичних відчуттів, пантоміміки, мимічних м'язів; розвиток і корекцію загальних рухових і координаторних функцій, дрібної пальцевої моторики; виховання перемикачності з одного поля діяльності на інше; виховання вміння перевтілюватися, виразності й грації рухів, уміння визначати характер музики, узгоджувати її з рухами; формування, розвиток і корекція слухо-зорової координації. Представлено методичну розробку занять з підготовки до навчання грамоти дітей 5-го року життя з затримкою мовленнєвого розвитку, до яких включено вправи з логоритміки.

Ключові слова: логопедична робота, порушення складової структури слова, логоритмічні вправи, затримка мовленнєвого розвитку.

The article is devoted to the substantiation of the means of logorhythmic exercises in the method of correcting violations of the constituent structure of the word in children of the fifth year of life with delayed speech development. However, the implementation of modern scientific achievements in the practice of speech therapy work requires methodical development of certain aspects and directions of corrective work to overcome violations of the component structure of speech in children with delayed speech development. The need to solve these problems in theoretical and practical terms determined the relevance of the topic of this study. Children's acquisition of the word structure involves mastering not only the quantitative composition of the word, but also a certain sequence of sounds, its rhythmic-intonation design and emphasis. It is for this purpose that it is most appropriate to use logorhythmics, because the complex effect of logorhythmic exercises allows you to solve several problems: the development of auditory attention and phonemic hearing; formation and consolidation of the skill of correct use of sounds in various forms and types of speech, in all situations of communication, education of the connection between sound and its musical image, letter notation; development of musical, sound, timbre, dynamic hearing, sense of rhythm, singing voice range; development of speech motility for the formation of the articulation base of sounds, physiological and phonation breathing; development of kinesthetic sensations, pantomime, facial muscles; development and correction of general motor and coordination functions, fine finger motility; education of switching from one field of activity to another; education of the ability to incarnate, expressiveness and grace of movements, the ability to determine the nature of music, to coordinate it with movements; formation, development and correction of auditory-visual-motor coordination. The methodical development of classes for preparing children for literacy in the 5th year of life with a delay in speech development, which includes exercises in logarhythmics, is presented.

Key words: speech therapy work, violation of the constituent structure of the word, logorhythmic exercises, delay in speech development.

УДК 376-056.264-053.6
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.2.16>

Ковиліна В.Г.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології
Південноукраїнського національного педагогічного університету
ім. К.Д. Ушинського
Ольховська Н.М.,
магістрантка кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології
Південноукраїнського національного педагогічного університету
ім. К.Д. Ушинського

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Останнім часом значно підвищився інтерес фахівців до проблем вивчення, діагностики та попередження порушень мовленнєвого розвитку дітей. Це пояснюється тенденціями щодо великої кількості дітей із мовленнєвими порушеннями [2, с. 53].

Сучасний етап розвитку дошкільної лінгводидактики, корекційної педагогіки, логопедії характеризується об'єднанням наукових пошуків у напрямі поглибленого вивчення загального, психічного, і зокрема, мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з метою створення ефективних умов для

їх усебічного розвитку з урахуванням індивідуальних, вікових та психофізіологічних особливостей, а також, потенційних можливостей кожної дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження етіології, проявів та особливостей мовленнєвих порушень у дітей, пошуку ефективних шляхів їх подолання та запобігання, ґрунтовно розроблялась і висвітлювалась у вітчизняній і зарубіжній літературі багатьма науковцями (Р.Є. Левіна, В.К. Орфінська, Г.І. Жаренкова, В.К. Воробйова, Б.М. Гріншпун, Л.Ф. Спірова, Є.Ф. Соботович, Л.М. Єфіменкова, О.М. Мاستюкова, Г.А. Каше, Г.В. Чиркіна, Л.І. Трофименко, М.В. Шевченко, В.В. Тарасун та ін.).

Результати досліджень Н.С. Жукової, Р.Є. Левіної, Т.Б. Філічевої, М.К. Шеремет, В.В. Тарасун, Н.В. Манько, Н.Г. Пахомової та ін., присвячені проблемам затримки мовленнєвого розвитку та загальному недорозвитку мовлення в дітей дошкільного віку, свідчать про те, що діти із порушеннями мовлення не здатні самостійно опанувати мовними закономірностями у процесі засвоєння рідної мови, зокрема, певними її компонентами – складова та звукова структура слова. Учені наголошують, що засвоєння мовленнєвих умінь і навичок без впровадження корекційно-педагогічних заходів, ускладнює подальший розвиток когнітивної, мовленнєвої сфери та особистості дитини в цілому.

Виділення раніше невіршених частин загальної проблеми. Поряд з достатньою кількістю дослідницького матеріалу з проблеми формування складової структури слова в дітей з різними формами мовленнєвого дизонтогенезу, теорія й практика логопедичної науки мають у своєму розпорядженні дані про особливості перебігу цього процесу в дошкільників із порушеннями мовленнєвого розвитку, а також матеріалами цілеспрямованого дослідження факторів, значущих для його формування [3, с. 25]. Проте, втілення сучасних наукових здобутків в практику логопедичної роботи, потребує методичної розробки певних аспектів та напрямів корекційної роботи з подолання порушень складової структури слова у дітей із затримкою мовленнєвого розвитку. Необхідність вирішення зазначених проблем у теоретичному й практичному планах і визначило актуальність теми даного дослідження.

Мета статті – запропонувати систему логоритмічних вправ в методиці корекції порушень складової структури слова у дітей п'ятого року життя із затримкою мовленнєвого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засвоєння дітьми складової структури слова передбачає оволодіння не тільки кількісним складом слова, але й певною послідовністю звуків, його ритміко-інтонаційним оформленням та наголосом. Саме для цієї мети найбільш доцільно

використовувати логоритміку, тому що комплексний вплив логоритмічних вправ дозволяє вирішити декілька задач: розвиток слухової уваги й фонематичного слуху; формування й закріплення навички правильного вживання звуків у різних формах і видах мовлення, у всіх ситуаціях спілкування, виховання зв'язку між звуком і його музичним образом, літерним позначенням; розвиток музичного, звукового, тембрового, динамічного слуху, почуття ритму, співочого діапазону голосу; розвиток мовленнєвої моторики для формування артикуляційної бази звуків, фізіологічного й фонаційного подиху; розвиток кінестетичних відчуттів, пантоміміки, мімічних м'язів; розвиток і корекцію загальних рухових і координаторних функцій, дрібної пальцевої моторики; виховання перемикання з одного поля діяльності на інше; виховання вміння перевтілюватися, виразності й грації рухів, уміння визначати характер музики, узгоджувати її з рухами; формування, розвиток і корекція слухо-зоро-рухової координації [1, с. 76].

Відомо, що сенсомоторний рівень є базовим для подальшого розвитку ВПФ. Перевагу ми віддаємо руховим методам, тому що актуалізація будь-яких тілесних навичок потребує включення у процес таких психічних функцій як емоції, пам'ять, сприйняття, процес саморегуляції й мовлення.

З метою подолання специфічних помилок формування складової структури слова у дітей дошкільного віку, ми узагальнили досвід корекційної роботи, представлений у традиційних логопедичних методиках [4, с. 45] та запропонували її збагатити серією вправ з логоритміки. Корекційна методика роботи передбачає чотири етапи.

I етап роботи має на меті зосередження уваги дитини на різні розміри слова, тобто за кількістю складів. Відтворення ритмічного контуру слова, тобто кількості складів є тією основою, на якій тільки і можливе відпрацювання інших елементів складової структури.

На I етапі роботи можна запропонувати такі завдання, що проводяться обов'язково в ігровій формі: 1) відтворення немовленнєвого ритму з опорою на рухи; 2) розрізнення слів за кількістю складів; 3) розрізнення кількості складів в складовому ланцюжку; 4) промовляння складових рядів.

На даному етапі доцільно використовувати логоритмічні вправи та ігри, включаючи їх до загальних занять. На етапі формування первинних вимовних умінь в основній частині логоритмічних занять ми проводили наступні вправи:

- вправи на вироблення тривало-спрямованого видиху;
- артикуляційні й мімічні вправи;
- вправи координації рухів з мовленням;
- вправи на розвиток слухової уваги, а на її основі фонематичного слуху;
- вправи на формування почуття ритму й темпу;

– ігри на розвиток всіх видів уваги й пам'яті;

Ми навчаємо дітей навичкам довільної регуляції м'язового тонуусу й правильного подиху. Вміння розслаблюватися допомагає одним дітям зняти напругу, іншим – сконцентрувати увагу, зняти збудження. Спочатку навички релаксації формуємо в руховій сфері. Робота з навчання прийомам релаксації сполучається з роботою з формування правильного подиху. Дану роботу проводимо в певній послідовності:

– формування правильного нижнереберного подиху за наслідуванням;

– диференціація ротового й носового вдиху й видиху (тренування ритму мовного подиху);

– розвиток таких якостей подиху, як сила, тривалість, поступовість і цілеспрямованість.

На даному етапі ми формуємо орієнтування в «просторі» власного голосу.

Мета II етапу подолання порушення складової структури полягає в навчанні дітей розрізненню складів, усуненню помилок уподібнення складів один одному, оволодінню вмінням швидко переключатися з однієї складу на інший.

1. Артикуляційні вправи, що спрямовані на переключення з однієї артикуляційної позиції на іншу.

2. Артикуляційні вправи поєднуються з вимовлянням окремих голосних звуків: [y], [и], [а] тощо.

3. Відтворення рядів із декількох голосних звуків – ау, уа ауі, іау. Вправа проводиться у вище зазначеній послідовності.

4. Відтворення рядів, де змінюються голосні в двоскладових сполученнях (тату, тута, тато, тота, тутоту, тоту тощо). Рекомендуємо використовувати звуки, що мають стійку вимову.

5. Відтворення рядів у трискладових сполученнях (татуто, татоту, тотута, тутота, тутато).

6. Вимовляння складів із різними приголосними па-ка, ка-па, та-ка, ка-та, ва-ка, ка-ва.

7. Розрізнення складів за однією ознакою і приголосний – голосний (тата – тату, тата – тапа); Попередні вправи є підґрунтям для засвоєння двоскладових слів із збереженими звуками: вата, муха, хата, мука, кіно, ноти, вухо, око, Вова тощо.

8. Оволодіння складовим рядом з трьох складів. Використовуються такі підготовчі вправи як відстукування, розрізнення двоскладових і трискладових рядів тощо;

Під час роботи на даному етапі вправи з логоритміки залишаються тими ж, але діти виконують їх все точніше, збільшується рівень контролю. Додаються вправи для розвитку слухо-мовленнєвої пам'яті.

На III етапі роботи основною метою є розрізнення складових систем слів і на цій основі усунення порушень, що проявляються в об'єднанні складових систем різних слів.

Увага дитини привертається до звучання кожного слова в словосполученнях або реченнях.

В роботі використовується вербальний і дидактичний матеріал, що підібраний у відповідності до вимог програми й віку дітей.

Метою IV етапу роботи є подолання скорочень слів, на злитті приголосних в слові. Формуються навички правильного вимовляння слів різної складової будови. Особлива увага приділяється звуконаповненню слів, особливо тих, де зустрічається злиття приголосних. Спрощення слів виникають внаслідок несформованості операцій відбору звуків, що проявляється в складності артикуляторного переключення з одного складу на інший.

Пропонуємо такі корекційні вправи: 1) повторення складового контуру слів з однаковою кількістю складів (па-па-па – па-на-ма); 2) закріплення навичок з означеним закріпленням зорового образу артикуляції слова, яке автоматизується; 3) застосування поскладової (розчленованої) вимови слова під час переключення артикуляційних позицій від складу до складу.

У сюжеті занять використовуються розповіді й казки українських і закордонних письменників, які підбиралися відповідно до віку дітей і дозволяли вирішувати корекційні завдання в ігровій формі.

Вправи розучуються поетапно: спочатку рухи, потім текст, потім все разом. Оволодіння руховими навичками, розучування віршів і пісень із рухами, пальчикових ігор повинне проходити без зайвої дидактики, ненав'язливо, в ігровій формі.

У заняття з логоритміки ми обов'язково включали комунікативні ігри й танці. Розучування танцювальних рухів також проходить поетапно. Більша їхня частина побудована на жестах і рухах, що виражають дружелюбність, відкрите відношення людей один до одного, що дає дітям позитивні й радісні емоції. Тактильний контакт, здійснюваний у танці, ще більше сприяє розвитку доброзичливих відносин між дітьми й тим самим нормалізації соціального клімату в дитячій групі. Ігри з вибором учасника або запрошенням дозволяють задіяти малоактивних дітей. При відборі ігор обов'язково враховується те, щоб їхні правила були доступні й зрозумілі дітям. У комунікативних танцях і іграх не оцінюється якість виконання рухів, що дозволяє дитині розслабитися й наділяє змістом сам процес її участі в танці-грі.

Вважаємо, найважливіше – це координувана робота всіх цих складових. Тільки тоді мовлення буде гарним, звучним й виразним. Тому на заняттях з логоритміки відпрацьовується не тільки техніка подиху, голосу, темпу, але й їхній взаємозв'язок, їхня злагодженість. На заняттях зв'язок мови з музикою й рухом крім розвитку м'язового апарату й голосових даних дитини дозволяє розвивати дитячі емоції й підвищує інтерес дитини до занять, будить її думку й фантазію. Ще один плюс занять з логоритміки, це те, що вони допомагають дитині навчитися працювати

в дитячому колективі, знаходити спільну мову й учитися активно взаємодіяти.

Метою V етапу роботи є усунення персеверацій складів у слові. Цей тип помилок проявляється у дітей лише на певному рівні засвоєння складової структури слова. Роботу над усуненням перестановок в словах проводять після того, як дитина засвоїла правильне артикулювання в процесі переключення у вимові з одного складу на інший. Рекомендуємо проводити наступні вправи: 1) відпрацювання послідовності складів у слові з опорою на фонематичне сприймання та кінестетичні відчуття; 2) ривертання уваги дитини до семантики слова з необхідним тлумаченням; 3) впізнання певного складу в тому чи іншому слові; 4) послідовне виділення складів із слова і усвідомлене визначення місця складу в слові.

Логоритмічні прийоми дозволяють дітям глибше поринути в ігрову ситуацію, створити сприятливу атмосферу для засвоєння досліджуваного матеріалу й розвитку творчих здатностей. Крім зазначеного, слід звернути увагу на широку варіативність та значні можливості застосування логоритміки в логопедичній роботі під час проведення занять з підготовки до опанування грамотою.

Висновки. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю збагачення та удосконалення методики логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку в рамках мультидисциплінарного, комплексного психолого-педагогічного підходу.

Саме для цієї мети найбільш доцільно використовувати логоритміку, тому що комплексний вплив логоритмічних вправ дозволяє вирішити декілька задач: розвиток слухової уваги й фонематичного слуху; формування й закріплення навички правильного вживання звуків у різних формах і видах мовлення, у всіх ситуаціях спілкування, виховання зв'язку між звуком і його музичним образом,

літерним позначенням; розвиток музичного, звукового, тембрового, динамічного слуху, почуття ритму, співочого діапазону голосу; розвиток мовленнєвої моторики для формування артикуляційної бази звуків, фізіологічного й фонаційного подиху; розвиток кінестетичних відчуттів, пантоміміки, мімічних м'язів; розвиток і корекцію загальних рухових і координаторних функцій, дрібної пальцевої моторики; виховання перемикання з одного поля діяльності на інше; виховання вміння перевтілюватися, виразності й грації рухів, уміння визначати характер музики, узгоджувати її з рухами; формування, розвиток і корекція слухо-зоро-рухової координації.

Також, нами представлено методичну розробку занять з підготовки до навчання грамоти досліджуваної категорії дітей, до яких включено вправи з логоритміки. Кількісні та якісні показники, отримані нами в результаті експериментального дослідження, показали значну динаміку розвитку ритміко-динамічних і оптико-просторових функцій у дітей із ЗМР, а також успішне опанування складовою структурою слова.

Перспективним є удосконалення методики логопедичної роботи з формування складової структури слова у дітей із ЗМР, та її реалізація шляхом збагачення засобів логоритміки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Логопедія. Підручник. За ред. М.К. Шеремет. К. 2010. 376 с.
2. Марченко І. С. Спеціальна методика розвитку мовлення: логопед. робота з корекції порушень мовлення у дошкільників: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. 3-є вид., перероб. і допов. Київ, 2015. 307 с.
3. Шпирна О.М. Використання логоритмічних прийомів у корекційній роботі. Логопед. 2012. N 1. С. 28-31.
4. Хілько Г.О. Логоритміка для дітей-логопатів дошкільного віку. Логопед. 2013. N 8. С. 40-45.